

VÝSKUM VIACSLOVNÝCH POMENOVANÍ V SLOVAKISTIKE. ČASŤ II.*

Martin Ološtiak – Daniela Majchráková

*Inštitút slovakistiky a mediálnych štúdií, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove
Ul. 17. novembra č. 1, 080 78 Prešov – Slovenský národný korpus JÚLŠ SAV, Panská 26
811 01 Bratislava, e-mail: martin.olostiak@unipo.sk – danam@korpus.juls.savba.sk*

OLOŠTIAK, M. – MAJCHRÁKOVÁ, D.: Research on Multiword Expressions in Slovak Linguistics. Part II. Slovak Speech, 2016, vol. 81, no. 5-6, p. 268-281.

Abstract: The paper offers an overview of the scholarly work and the current state of research on Multiword Expressions (MWEs) in Slovak linguistics. The first part of the paper was focused on the theoretical issues in defining basic properties of MWEs, classification of MWEs, differentiation of MWEs and free syntactic structures, collocations and collocability, the status of categorial words (i.e. light verbs). The second part deals with lexicographic treatment of MWEs in different types of dictionaries: general and specialized monolingual dictionaries, spelling and other formal dictionaries, and dictionaries of collocations.

Key words: lexicology, lexicography, multiword expressions, Slovak linguistics

1. VIACSLOVNÉ POMENOVANIA – POKRAČOVANIE

V nasledujúcej časti uvádzame prehľad spracovania nefrazeologických viac-slovných pomenovaní (ďalej VP) v slovníkoch, pričom si zvlášť všímame pravopisné (a čiastočne výkladové) slovníky, všeobecné výkladové, resp. výkladovo-prekladové slovníky a kolokačný slovník. Najprv však uveďme niektoré štúdie, ktoré sa venujú lexikografickému spracovaniu VP. E. Kučerová publikovala štúdiu *Slovné spojenie v slovnej zásobe a v slovníku* (1973), v ktorej analyzuje jednotlivé typy syntagmatických spojení vo funkcii exemplifikačných jednotiek v slovníku. Všíma si voľné slovné spojenia (v rámci nich vlastné voľné spojenia a typické voľné spojenia) a ustálené slovné spojenia (lexikálne ustálené, frazeologicky ustálené); porov. aj ďalšiu štúdiu tej istej autorky s názvom *Menné slovné spojenie ako exemplifikačný kontext* (Kučerová, 1971). E. Sekaninová sa v monografii *Dvojjazyčná lexikografia v teórii a praxi* (1993, s. 85 – 110) zaoberá aj okruhom problémov spätých s lexikálnou syntagmatikou a VP – exemplifikácia v dvojjazyčnom slovníku v podobe voľných a typických spojení, zvlášť sa analyzujú ustálené slovné spojenia (lexikalizované slovné spojenia a frazémy). Osobitná podkapitola sa venuje konfrontácii v oblasti frazeológie, vymedzujú sa tri ekvivalenčné typy (symetrická, symetricko-asymetrická, asymetrická ekvivalencia).

Spracovaniu VP v nárečovom type slovníka sa v osobitnej štúdii venuje I. Ripka (1987). Vymedzuje tieto skupiny slovných spojení: voľné spojenia (vlastné a typické),

* Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-0342-11.

zdužené pomenovania a frazeologické jednotky. Voľné spojenia sa v Slovníku slovenských nárečí (1994, 2006; ďalej SSN) uvádzajú v exemplifikačnej časti, zatiaľ čo lexikalizované zdužené pomenovania a frazeologizované jednotky sa uvádzajú v osobitných heslových častiach, pričom spôsoby spracovania konfrontuje aj s inými lexikografickými dielami. Svoj výklad sústreďuje na analýzu botanických a zoológických VP, ako aj na charakteristiku rozdielov medzi terminologickými a neterminologickými VP. O ďalších prácach, ktoré venujú pozornosť viacsovným pomenovaniám v nárečiach, vrátane Slovníka slovenských nárečí (1. zv. 1994, 2. zv. 2006). Lexikografickú intenciu majú aj niektoré štúdie A. Jarošovej, o odraze spätosti slov v slovníku a o spracovaní jednotlivých typov ustálených spojení vo výkladovom slovníku, konkrétne v Slovníku súčasného slovenského jazyka (porov. predchádzajúcu časť).

2. VP V ŠPECIALIZOVANÝCH SLOVNÍKOCH

V pravopisných slovníkoch sa nefrazeologické VP zachytávajú jednak ako samostatné heslá (zriedkavo), jednak v rámci hesla jednoslovných pomenovaní. A. Bernolák v *Slovári* (1825 – 1827) uvádza v rámci hesiel viaceré VP (uvádzané skratkou *usus.*), napr. *otec* (*duchovný otec*), *večer* (*dobrý večer*; *Štedrý večer*), *starý* (*Starý zákon*). V *Pravidlách slovenského pravopisu* sa uvádzajú propriálne VP, a to ako heslové, napr. *Dolná zem* (PSP-1931, PSP-1949, PSP-1953), *Špania Dolina* (PSP-1931, PSP-1949; PSP-1953), *Štedrý večer* (PSP-1931, PSP-1949, PSP-1953 – v rámci hesla *štedrý*), *Dohviezdny večer* (PSP-1931, PSP-1949; PSP-1953), *Starý rok* (PSP-1931, PSP-1949), *Starý zákon* (PSP-1931, PSP-1949), zriedkavo v rámci exemplifikácie, napr. *otec* (*nebeský Otec*). V sérii vydaní PSP po roku 1991 sa uvádzajú len viacsovné propriá.

V lexikografickom kontexte je výnimočný *Slovenský frazeologický slovník* (Tvrdý, 1. vyd. 1931; 2. vyd. 1933; doplnky 1937). Napriek metodologickej nedôslednosti¹ Tvrdého slovník v mnohých ohľadoch možno považovať za svojrázny kolokačný slovník. Pomocou exemplifikácie sa sémantizuje väčšina frekventovaných lexém domáceho pôvodu (Jarošová, 2001), uvádzajú sa v ňom rozličné typy VP (frazeologic-

¹ Heslá sa uvádzajú štyrmi lexikografickými spôsobmi, resp. žánrami: časť hesiel sa zachytáva v podobe pravopisného zoznamu slov bez ďalšej informácie (napr. *osem*, *osemdesiat*, *osemdesiat osem*, *osemdesiaty*, *osemnásť*, *osemročný*, *osem sto*, *ôsmy*); časť hesiel sa uvádza v podobe nedôsledne realizovaného výkladového slovníka – pomocou exemplifikácie či pomocou synonyma (napr. *roduverný* *roduverný Slováč*; *rodoslovie*, -ia = genealogia); prevzaté jednotky sa vysvetľujú pomocou domácich ekvivalentov alebo výkladu (napr. *ortodoxný* (gr.) = pravoslávny; *vegetácia* -ie (lt.) = rastlinstvo); časť hesiel vykazuje prvky slovníka „brusičského“ typu (napr. *slovosled* lepšie: poriadok slov; *tyger* piš: tiger; *týdeň* piš: týždeň); mohli by sme pridať ešte ďalšiu skupinu hesiel, pri ktorých sa uvádzajú len gramatické informácie (napr. *rojmo*, prísl.; *robotnica* -e; *rozbrázditi*, -im). Na túto skutočnosť poukazuje v kritickej recenzii M. Weingart, 1934 (Jóna, 1961; Jarošová, 2001). A. Jarošová k tomu dodáva, že „nedôslednosť v spravovaní mohla vyplývať z faktu, že P. Tvrdý sa usiloval zúročiť to, čo už bolo urobené pred ním, a skompletizovať materiál do podoby určitého lexikografického útvaru zameraného na tvorbu záväznej lexikálnej normy“ (Jarošová, 2001, s. 30).

ké² aj nefrazeologické), pravda, bez osobitnej značky, takže lexikograficky sa VP explicitne nevymedzujú a uvádzajú sa popri voľných spojeniach; porov. [1]:

[1] Ukážky hesiel zo *Slovenského frazeologického slovníka*

<p>otec, otca, vok. otče, pl. otcovia: o. duchovný = kňaz; spovedelník; kmotor; Otec nebeský (= Boh); Otec svätý = pápež; starý otec = ded; s otci (starý inštrumentál). – Aký otec, taký syn; aké drevo, taký klin, aký mlynár, taký mlyn. – Kone sú otcu-materi hodné šesťsto zlatých. – Ani môjmu otcovi inakšie (lacnejšie) nedám. (Sb. M. S.) – Otec mu z kapustného hlúba hlavu zlomil (nezná otca). (Sb. M. S.) – Ako ty dnes otcovi, tak tebe kedysi tvoj syn. (Rr.) – Spisy cirkevných Otcov; svätý Otec (pápež); nebeský Otec.</p>	<p>starý: od stara: stará matka, starý otec; Stará Bystrica (obec); starý rok. – Číta zo Starého zákona. – Starý a nemá rozumu. – Starí ľudia rozum tratia: upadajú do dedinského rozumu. – Mladý môže, starý musí (umrieť). (Sb. M. S.) – Starému prednosť! Starý, ale jarý. (Zátur.) – <i>Kompar.</i> starší, -ia, -ie; starší je ako ja, než ja, odo mňa</p>
<p>večer, -a, pl. večery: z večera; Štedrý večer. – V lete bývajú krásne večery. – Pracoval od rána až do večera. – Dobrý večer vám, gazdinka! (Dbš. Pov.) – Od večera až do rána celú noc pršalo.</p>	<p>bývať, -am: býva u mňa čo deň (<i>nepíš:</i> je u mňa); bývam doma v pondelok (<i>nepíš:</i> som doma): hnev neraz bez príčiny býva; z ničoho nič nebýva (R. § 208.) V meste bývať. – Býva, kde už čert dobrú noc dáva. (Zátur.)</p>

Ako heslové jednotky sa VP uvádzajú ojedinele, a to častejšie propriá (*Dlhé Pole, Dohviezdny večer, Turčiansky Svätý Martin, Žitný Ostrov*) než nepropriá (napr. *svätójanský chlieb*).

„Ďalej si všimneme, akým spôsobom sú VP spracované v špecializovaných nárečových a diachronických slovníkoch.“

Viacere nárečové slovníky spracúvajúce lexiku konkrétneho nárečia majú v heslári zaradené VP ako heslové jednotky, resp. aj ako prihniedzované jednotky v heslách jednoslovných pomenovaní. Ďalej uvádzame príklady z dvoch tematických nárečových slovníkov: *Lexika Novohradu. Vecný slovník* (Matejčík, 1975); *Vecný slovník dolnotrenčianskych nárečí* (Ripka, 1981). VP sa v uvedených slovníkoch uvádzajú najmä v týchto tematických okruhoch:³

• rastlinstvo⁴: *vlčé mléko*, ľečivá rastlina, drobná kopriva, máta peprná, kozej brada – Matejčík; červení smrek, čierná malina, kňazov mut, psí trn; babié klúče, maťeriná dúška, mišací chvoščík, slamenná ruža, babié brucho, fjaloví koreň, haďá cibula, volské oko; blážňivé kurátko, jalšoví hrieb, judášové ucho – Ripka;

² K analýze frazeológie v Tvrdom slovníku porov. Skladaná (2001).

³ Príklady uvádzame v takej ortografickej podobe, v akej sa uvádzajú v citovaných slovníkoch. V zátvorkách uvádzame výklad (najčastejšie spisovný ekvivalent) z citovaných slovníkov.

⁴ J. Matejčík zaradil rastlinstvo a živočíšstvo ako podkapitoly v oddiele (tematickej skupiny) príroda. I. Ripka člení rastlinstvo na tieto podoblasti: stromy a kry, rastliny všeobecne; liečivé rastliny, iné rastliny a kvetiny, huby

• živočíšstvo⁵: *konská mucha*, *ďaťel tarkavej*, *drozd plavej*, *drozd čérne* – Matejčík; *červení kňaz*, *morská panna*, *pambošková kravička*, *smrdutí marcin*, *svatojánská muška*; *stavcová hlísta*, *žabací korítko* – Ripka.

Okrem toho J. Matejčík uvádza VP aj v týchto tematických okruhoch (uvádzame len prvé dva stupne triedenia): II. práca: poľnohospodárstvo (*hnojavicová jama*, *pánska tekvica*, *poskobné konope*, *materné konope*, *plodná voda*, *sednúto mlieko*, *močouková jama*, *konskí sersám*); pomocné odvetvie poľnohospodárstva (*viňicko jabočko*, *americký orešok*, *sivej kämenčok*), odborné práce – remeslá (*oberučnej nôž*, *cúgová pec*, *pucovacie dvere*, *opernej múr*), doprava (*počtovej vagón*), III. obytný dom: *zloženie domu (múranej dom)* atď.

I. Ripka ďalej uvádza VP v týchto tematických skupinách a podskupinách: počasie (*babié leto*), človek (*husá koža*, *padúca nemoc*, *svadební hospodár*); poľnohospodárstvo – náradie a stroje a ich časti (*humenná lopata*, *prenné zezezo*, *sponné zezezo*); pestovanie okopanín (červená repa), ovocinárstvo (*bapskí orech*), chov a choroby dobytky (*vlčí zub*); odborné práce a remeslá (*materné konope*, *poskonné konope*, *hlatká stolica*, *oberuční nvôž*); doprava (*huboká cesta*), bývanie a domácnosť (*krščenoví kvôš*); jedlá (*ježiškova kašička*, *odritné črevo*, *zemáková baba*, *žebrácka kašša*), predmety dennej potreby (*hochmanské kvapki*).

Koncepcia uvádzania viacslovných pomenovaní v *Slovníku slovenských nárečí* (1. zv. 1994; 2. zv. 2006; ďalej SSN) je založená na citovanej štúdií I. Ripku (1987). Podľa toho sa v SSN spracúvajú voľné a ustálené spojenia. Ustálené spojenia sa členia na lexikálne (uvádzajú sa za osobitnou značkou ◆) a frazeologické (uvádzajú sa za osobitnou značkou ●). Lexikálne spojenia, na ktoré sa sústreďí naša pozornosť, sa uvádzajú v nárečovej podobe (bez rekonštruovanej pospisovnenej podoby) v hesle všetkých komponentov⁶, ktoré obsahujú, s lokalizáciou a výkladom (po pomlčke). V prípade VP, ktoré nemožno spracovať pri niektorom z významov jeho komponentov (nie je jasný základný význam komponentu), uvádza sa v samostatnom význame bez znaku ◆ a s príslušným komentárom (porov. napr. v hesle *americký* význam 2 v ukážke [2]). Za rovnakým symbolom sa uvádzajú aj slovesno-menné pomenovania (napr. *chodid z rádom* – predávať varešky, *kuore biel'it'* – sťahovať kôru zo stromov, *bil'i s cepami* – mlátili obilie cepami).⁷ Spôsoby spracovania slovných spojení (voľných aj ustálených – nefrazeologických aj frazeologických) sa nachádzajú v úvode prvého zväzku (SSN, 1994, s. 24 – 28). Príklady na spracovanie nefrazeologických VP uvádzame v [2].

⁵ I. Ripka člení živočíšstvo na tieto podoblasti: hmyz a iné nižšie živočíchy; plazy, obojživelníky, ryby; vtáky; cicavce všeobecne.

⁶ Nie vždy to tak je, porov. napr. v ukážke [2] heslá *americký* a *hoblík*. VP *americký hoblík* sa nachádza len v hesle *americký*.

⁷ Takéto riešenie je diskutabilné, pretože v týchto slovensko-menných spojeniach vo väčšine prípadov nejde o lexikalizáciu kategoriálnych slovík so substantiváliami, ktoré by bolo možné považovať za ustálený významový a funkčný celok.

[2] Ukážky hesiel zo *Slovníka slovenských nárečí*

<p>americký príd. 1. csl vlastný Amerike, charakteristický pre Ameriku, pochádzajúci z Ameriky: <i>To ňebož ná zamat, to bož americkí</i> Dobrá Niva ZVO; <i>americkia penezé</i> Kameňany REV ♦ <i>americkí vrták</i> Pukanec LVI – vrták s dlhým ostrím; <i>americkí hoblík</i> Myjava – hoblík na opracúvanie zaoblených plôch (napr. v sedlárstve na tvarovanie rohov chomúta, v debnárstve na vyhládanie povrchu suda ap.); <i>americká podložka</i> Závod MAL – vin. planý, z Ameriky pochádzajúci vinič, používaný ako podpník; <i>americká zmrzlina Štefanov SEN</i> – v minulosti druh <i>podlhovastých farebných cukrikov</i> 2. v <i>dvojslovných názvoch a)</i> rastlín al. ich časti: <i>americká pržl'ava</i> Mur. Dl. Lúka REV – druh izbovej rastliny z čeľade prhl'avovitých, bot. pilea (Pilea); <i>americke oriški</i> Geraltov SAB – plody podzemnice olejnej, arašidy b) zvierat: <i>americke kurki</i> St. Turá NMV – plemeno malých sliepok; <i>americký ptaček</i> Hrabkov PRE – zool. bažant (Fasanus)</p>	<p>hoblík m. (<i>hublík, hiblík</i>) 1. stol. ručný nástroj na urovnávanie povrchu dosky [...] ♦ <i>dvojmžni hoblík, štiruční hoblík</i> Prochot NB – dlhý hoblík pre štyri ruky; <i>bachratí hoblík, hoblíg na dúške</i> Prochot NB – krivý hoblík so zaobleným nožom; <i>hoblík na cifrovanie</i> St. Turá NMV – hoblík na robenie ozdôb do dreva; <i>kelovací hoblík</i> St. Turá NMV – malý stolársky hoblík; <i>kriví hoblík</i> Lamač BRA – druh hoblíka na zaokrúhlenie tvarov; <i>ušatí hoblík</i> Pukanec LVI – hoblík s rukoväťou ako uši; <i>profiloví hoblík</i> Pukanec LVI – hoblík, ktorý dáva povrchu ozdobný tvar 2. [...]</p> <p>drviť nedok. 1. strsl. drobiť, roztlkať [...] ♦ <i>drvič konope</i> Muráň REV – trepať konope</p>
---	--

V *Historickom slovníku slovenského jazyka* (7 zv., 1991 – 2008; ďalej HSSJ) sú nefrazeologické VP umiestnené po exemplifikácii za osobitnou značkou **o** („tučné o“). Spracúvajú sa dvojakým spôsobom (porov. HSSJ, zv. I, s. 35 – 36): 1) v základnom tvare transponovanom do ortografickej podoby súčasnej spisovnej slovenčiny s výkladom významu a dokladmi vysádzané kurzívou a menším písmom; 2) v krátkom dokladovom texte (v príslušnom gramatickom tvare), pričom v tomto prípade sa výklad významu nachádza až za časovým určením (porov. [3]).

[3] Ukážky hesiel z *Historického slovníka slovenského jazyka*

<p>šabl'a, šablica [ša-, še-, šab-, šav-] ž tur. 1. <i>sečná a bodná zbraň s ostrím na jednej strane</i> [...] o <i>krivá, nakrivená turecká šabl'a zakrivená, akú nosili Turci</i>: harpae, acinates: turecká ssable VTL 1679; harpe: krywá, nekrywená ssabla KS 1763; <i>nahá š. bez pošvy, pripravená na boj</i>: padna na nych sam osobnie Myklos Bogady z nahu ssablu TRENČÍN 1583; Samuel Ersek wibiehol bol nahow ssablow na pana KRUPINA 1643 [...]</p>	<p>škoda I. ž <i>strata, ujma, záhuba, skaza, bieda, poškodenie</i> [...] o ale nam se to nezдало, aby nass spolused, jsucz spravedlivy, v sskodie zostal BECKOV 1508 SČL <i>mal škodu; vziať š-u, š-y utrieť ujmu, stratu, vyjst' nazmar</i>: gestlí ten porub od trech let restanzie donatiu k rukam mim nedate, ze wezmete škodu skerze birssagy PRÍBOVCE 1566 KL; a wssezcko se wam zaplatj, y hrach, y žjto, sskodj nicz newezmete Trenčín 1596 [...]</p>
---	--

3. VP VO VÝKLADOVÝCH A PREKLADOVÝCH SLOVNÍKOCH

Lexikografické spracovanie VP sa začalo systematizovať až v novodobých moderných výkladových slovníkoch, ktoré spracúvajú slovnú zásobu súčasnej (spisovnej) slovenčiny: *Slovník slovenského jazyka* (1959 – 1968, ďalej SSJ), *Krátky slovník slovenského jazyka* (4. vyd. 2003, ďalej KSSJ); *Slovník súčasného slovenského jazyka* (I. zv. 2006, II. zv. 2011, III. zv. 2016; ďalej SSSJ). VP sa v uvedených dieľach výberovo spracúvajú v rámci heslových jednoslovných pomenovaní, a to dvoma základnými spôsobmi: a) bez osobitnej značky; b) s osobitnou značkou:

3.1. Uvádžanie VP bez osobitnej značky

V SSJ, KSSJ (okrem pomenovaní s kategoriálnym komponentom) a čiastočne v SSSJ sa uvádzajú v exemplifikačnej časti heslovej state bez osobitného označenia, a to v rámci materského hesla [4], [5], [6], alebo pri prihniezdovanom slove [7]. Používateľovi slovníka sa tak neposkytuje informácia, či ide o viacslovné pomenovanie, alebo o voľnú syntagmu – oba typy jazykových jednotiek sa uvádzajú spoločne na jednom mieste [8]. Vo všetkých ukázkach sa neutrálne VP uvádzajú podčiarknutím.

[4] Ukážka hesla *príkaz* zo SSJ

príkaz, -u m. **1.** rozkaz vykonať niečo; *práv.* poverenie vykonať niečo pre iného, mandát: *dať p. urobiť niečo; splniť p. niekoho; držať sa p-ov rodičovských; urobiť niečo na p., podľa p-u niekoho; peňaž. inkasný, pokladničný, platobný, prevodný p.*

[5] Ukážka časti hesla *komora* z KSSJ

komora -y -môr ž. **1.** (menšia) miestnosť v dome na odkladanie potravín a iných vecí: *uložiť zaváraniny do k-y* **2.** rozsiahly ban. priestor: *trhacia k.* **3.** uzavretý priestor tech. zariadení: *plavebná k.; spaľovacia k. (v motore); tmavá k.* na prácu s film. materiálom **4.** anat. dutina (niekt. orgánov): *srdcová k.*

[6] Ukážka hesla *atletika* zo SSSJ

atletika [-t-] -ky ž. <gr.> športové odvetvie zahrnujúce behy, skoky, hody, vrhy, chôdzu a viacboje: *halová a.; a. žien; majstrovstvá sveta v atletike; pestovať atletiku*, šport. slang. *robiť atletiku* venovať sa niektorej atletickej disciplíne; star. šport. ľahká a. atletika; ťažká a. zápasenie, vzpieranie, box

[7] Ukážka hesla *diplom/diplomový* z KSSJ

diplom -u m. písomný doklad o získaní kvalifikácie, hodnosti, vyznamenania ap.: *d. doktora vied, profesorský d.; udeliť d.; diplomový príd.: d-á práca* kt. je podmienkou na získanie (vysokoškolského) diplomu

[8] Ukážka časti hesla *rok* z KSSJ

rok¹ -a/-u m. **1.** obdobie 12 mesiacov; čas od 1. I. do 31. XII.: *kalendárny r., minulý, budúci r.; školský r.* obdobie vyučovania; *Nový rok* 1. január; *nový r.* kt. prichádza; *cirkevný r.* liturgický (*začína sa adventom*); *mať dva r-y; minulo mu desať r-ov* **2.** ročný prírastok na kmeni, letokruh **3.** obyč. mn. obdobie vyznačujúce sa niečím, časy: *študentské r-y, r-y mladosti, biedy*

3.2. Uvádžanie VP za osobitnou značkou

Za osobitnou značkou □ sa viacslovné lexémy uvádzajú v KSSJ (avšak len typ verbo-nominálnych spojení; ukážka [9]) a v SSSJ (tie pomenovania, ktoré si vyžadujú výklad; ukážka [10]). V KSSJ sa prvýkrát lexikograficky spracúva problematika kategoriálnych slovies podľa koncepcie J. Kačalu (porov. prvú časť tejto štúdie).

[9] Ukážka hesla *príkaz* z KSSJ

príkaz -u *m.* autoritatívne nariadenie na vykonanie niečoho: *splniť p-y vedúceho; peňaž. prevodný, inkasný p.*; → *trvalý p.* □ *dat' p.* prikázat'

[10] Ukážka časti hesla *čierny* zo SSSJ

čierny¹ -ny -ne 2. st. černejší **1.** ► majúci farbu sadze, uhlia; op. biely [...] □ čierna skrinka záznamové zariadenie o priebehu letu, palubný zapisovač, novšie aj o priebehu jazdy (pretekárskeho) automobilu, motorky a pod.; čierna metalurgia hutníctvo železa a ocele; publ. čierne zlato uhlie, ropa; čierny bod znak záporného hodnotenia

Pri sumarizácii možno konštatovať, že spracovanie nefrazeologických viacslovných pomenovaní v skúmaných slovníkových dielach sa špecializuje postupne. V SSJ sa tieto typy pomenovaní ešte nevyčleňujú v osobitnej časti heslovej state, uvádzajú sa v rámci exemplifikácie. V KSSJ sa osobitne označujú verbo-nominálne spojenia s kategoriálnym slovom, zatiaľ čo substantívne pomenovania sa uvádzajú v exemplifikácii podobne ako v SSJ (ojedinele s výkladom). Najkomplexnejšie a najsystematickejšie sa viacslovné pomenovania uvádzajú v SSSJ. Poznámky k spracovaniu viacslovných pomenovaní (v slovníku sa používa strechový pojem/termín ustálené spojenia) sa nachádzajú aj vo *Východiskách* a zásadách spracovania slovníka, konkrétne v časti 10 pod názvom *Ustálené spojenia* (SSSJ-1, s. 40 – 42). Tie sa členia na štyri skupiny: 1) lexikalizované spojenia (v našej terminológii NVP), 2) terminologické spojenia, 3) viacslovné vlastné mená, 4) frazeológia a paremiológia. Poslednú skupinu si nebudeme všímať. V prvom zväzku sa za typografickým znakom □ (biely štvorec s hnedým lemovaním) uvádzajú sémanticky transponované lexikalizované spojenia (vyžadujú si výklad; napr. *hákový kríž, helvétsky kríž, atómový hrieb, húsenicová dráha*), vlastné mená (napr. *Červená čiapočka, Latinská Amerika, Helsinská konferencia*), ako aj slovesno-menné spojenia s kategoriálnym slovesným komponentom (*mať ašpirácie, robiť si ašpirácie na niečo*). Bez typografického označenia sa zachytávajú tie lexikalizované spojenia, ktoré nepotrebujú osobitný výklad (hoci aj pri nich sa výklad niekedy uvádza; napr. *ľahká atletika, ťažká atletika*). Novinkou v druhom zväzku je znak □ (biely štvorec s čiernym lemovaním), za ktorým sa uvádzajú terminologické spojenia v rámci neterminologického významu (porov. *zadná predsádka* SSSJ-2), napr. tech. *hákový kľúč*, hud. *havajská gitara*, bot. *hrieb obyčajný*, fyz. *hustota energie*.

3.3. Spracovanie VP vo *Veľkom slovensko-ruskom slovníku*

Z prekladových slovensko-inojazyčných slovníkov pozornosť upriamujeme na *Veľký slovensko-ruský slovník* (1. zv., 1979, ďalej VSRS), ktorý je doteraz najväčším a najprepracovanejším lexikografickým dvojjazyčným projektom v histórii slovenskej lexikografie. Nefrazeologické VP sa vo VSRS neoznačujú priamo, ale ich lexikalizovanosť sa implikuje prostredníctvom označenia terminologickej. Odborná terminológia sa pritom uvádza spolu s inými ustálenými spojeniami⁸ trojakým spôsobom:

1) ◇ (prázdny kosoštvorec; odborné termíny a ustálené spojenia v rámci jednotlivých významov; porov. [11]);

2) ◆ (plný kosoštvorec; odborné termíny a ustálené spojenia, ktoré s jednotlivými významami nesúvisia; porov. [12]);

3) ak spojenia tvoria význam označený skratkou odboru, terminológia sa kosoštvorcom neoznačuje; porov. [13].

Od uvedených typov VP slovník odlišuje frazémy, ktoré sa uvádzajú za osobitnými značkami (●, □).

[11] Ukážka časti hesla *hlavný*¹ z VSRS

hlavný¹

1. (*základný, prvoradý*) главный, основной: h. činiteľ главный *al.* основной фактор; h-á príčina главная *al.* основная причина [...]; ◇ hlavné jedlo главное (мясное) блюдо (в меню), второе блюдо; hlavný hriadeľ *tech.* коренной вал; *hlavná veža archit.* донжон [...];

2. (*ústredný*) главный, центральный: h-á pošta главный почтамт; h-á stanica центральный вокзал; h-á ulica главная *al.* центральная улица [...]; ◇ hlavné mesto столица; hlavné mesto oblasti областной центр;

[12] Ukážka časti hesla *dutý*¹ z VSRS

dutý¹

1. (*nevyplnený*) по́лый, пустотелый [...];

2. *odb.* по́лый [...];

3. *fyz. (konkávny)* вогнутый [...];

4. (*o hlase, zvuku*) глухой [...];

5. (*o strome*) дуплистый [...];

6. štud. slang. (nepripravený. prekladá sa individuálne [...]);

◆ duté miery меры ёмкости *al.* жидкостей

[13] Ukážka hesla *hlasový* z VSRS

hlasový голосовой; h-é orgány *anat.* голосвой аппарат; h-é zafarbenie *hud.* тембр голоса; h. rozsah, h-é rozprátie *hud.* диапазон голоса; h-é svičenia upraжнения голоса; h-á skúška проба голоса; h-á technika гóлосая техника; má dobrý h. fond у него хорóший гóлос

⁸ VSRS teda nerobí rozdiel v označení terminologických a neterminologických VP.

4. VP A SLOVNÍKY SLOVNÝCH SPOJENÍ

S lexikografickým spracovaním slovných spojení slovenčiny sa stretávame v *Slovníku slovných spojení. Podstatné mená* (Ďurčo – Majchráková, 2015). Ide o kombinatorický slovník nevýkladového typu, ktorého cieľom je zachytiť komplexný obraz o spájateľnosti slov. V pôvodnej koncepcii slovníka (Ďurčo, 2007a, 2007b) bolo slovné spojenie súčasťou kolokačného profilu zachytávajúceho prirodzený kombinatorický potenciál slova. Kolokačný profil slova bol bázou pre vytvorenie štruktúry heslovej jednotky slovníka. Štruktúra zároveň odzrkadľovala formálne podmienky tvorenia spojení a zároveň princíp anomálnosti slovných spojení. Na jednej strane išlo o slovnodruhovú kompatibilitu slov tvoriacich slovné spojenie, na základe čoho boli vytvorené kombinácie slovných druhov podľa pravidiel spájania sa morfológických kategórií. Tu sa odrážalo chápanie VP ako štruktúrnej jednotky pozostávajúcej z autosémantických slov. Na druhej strane sa koncept VP opieral o kombinatorický princíp na úrovni gramatických tvarov. Táto preferenčná tvarová kombinatorika sa však nedotýka zákonite všetkých typov VP, je vlastná predovšetkým frazeologickým jednotkám a niektorým VP, ktoré A. Jarošová (2007, s. 95) označuje ako lexikalizované spojenia s platnosťou častice alebo okolnostného určenia (v *konečnom dôsledku*, v *najhoršom prípade* a pod.).

Povaha VP v koncepcii slovníka je daná metodologickým východiskom, ktorým je skúmanie frekvenčnej distribúcie tvarov slov v korpuse, čím sa pozornosť sústredila najmä na často sa opakujúce spoluvýskyty slov. Frekvenčné kritérium umožňovalo, aby sa kolokačný profil stal obrazom spájateľnostných možností slova zachytávaním kombinácií so slovami, ktoré sa s ním typicky, bežne kombinujú. V slovníku sú zachytené ustálené nepravidelné (frazologické jednotky), ustálené pravidelné (lexikalizované spojenia, združené pomenovania) a typické frekventované kombinácie slov, ktoré autor charakterizuje ako kookurencie „s relatívne širokou kolokabilitou, ktorá je však frekvenčne diferencovaná a tým aj ohraničiteľná“ (2007a, s. 13). Stavba slovníkového hesla je takáto: Najprv sa uvádza heslové slovo so sémantizáciou, potom nasleduje samotná kolokačná časť, t. j. jednotlivé štruktúrne typy kolokácií zvlášť v singulári a zvlášť v pluráli. V rámci štruktúrnych typov sú kolokácie usporiadané abecedne podľa kolokátov. Slovník obsahuje 250 heslových substantív. Porov. ukážku [14]:

[14] *Slovník slovných spojení. Podstatné mená* (2015) – ukážka

mesto

1. väčšia územnosprávna jednotka majúca význam ako obchodné kultúrne ap. centrum
2. *hovor.* stred takejto jednotky

singulár**Adj + Sub1Nom**

banské m.
 biele m.
 cisárske m.
 [...]
 pristavné m.
 provinčné m.
 pusté m.
 [...]
 zaujímavé m.
 známe m.
 zničené m.

Sub1Nom + Verb

m. financuje *niečo*
 m. leží *niekde*
 m. odkúpilo *niečo*
 [...]

Sub2 + Sub1Gen

architekt m-a
 atmosféra m-a
 bombardovanie m-a
 [...]

Verb + Sub1Gen

bývať mimo m-a
 dochádzať do m-a
 dopraviť sa do m-a
 [...]

Sub2 + Sub1Dat

dlh voči m-u
 list m-u
 pohľadávka voči m-u
 [...]

Verb + Sub1Dat

blížiť sa k m-u
 darovať *niečo* m-u

Sub2 + Sub1Aku

finančná pomoc pre m.
 prínos pre m.
 služba pre m.
 [...]

Verb + Sub1Aku

brániť m.
 dobyť m.
 navštíviť m.
 [...]

Sub2 + Sub1Lok

atmosféra v m-e
 bezpečnosť v m-e
 bývanie v m-e
 [...]

Verb + Sub1Lok

behať po m-e

blúdiť po m-e
 bývať v m-e
 [...]

Sub2 + Sub1Ins

komunikácia s m-m
 pochod m-m
 prechádzka m-m
 [...]

Verb + Sub1Ins

krúžiť nad m-m
zemetrasenie otriaslo m-m
 prechádzať sa m-m
 [...]

Plurál**Verb + Sub1Aku**

spojiť m-á

Sub2 + Sub1Ins

diaľnica medzi m-ami
 dohoda medzi m-ami
 doprava medzi m-ami
 [...]

Verb + Sub1Ins

premávať medzi m-ami

S prípravou adjektívnej verzie slovníka *Slovník slovných spojení. Prídavné mená* došlo k niektorým koncepčným zmenám, ktoré súviseli s konceptom ustálenosti zachyteným v Ďurčových neskorších prácach (Ďurčo, 2014, 2015). Autor tu vychádza z paradigmatickej defektnosti VP, pričom vymedzuje jej dva typy: vypadnutie z paradigmy a rozpad paradigmy. V oboch prípadoch ide o narušenie pravidelných paradigmatických vzťahov komponentov VP, pričom defektnosti sa týkajú jednotlivých jazykových rovín. Miera ustálenosti je pritom podľa autora daná rozsahom anomálií, pre každú VP je kombinácia paradigmatických defektností individuálna.

Na zisťovanie miery lexikalizácie VP vytvoril P. Ďurčo (2015) nástroj, tzv. metódu 6K (resp. 7K), ktorá zahŕňa všetky spájateľnostné defektnosti počnúc frekvenčnou signifikantnosťou až po sémantickú anomálnosť. Táto metóda umožňuje obsiahnuť širokú škálu lexikálnych kombinácií tým, že napodobňuje postupný proces identifikácie VP z korpusu textov. Testovanie začína kookurenčným testom (úroveň štatistickej iden-

tifikácie), ktorým sa potenciálna kolokácia vyextrahuje z korpusu na základe frekvenčných údajov a korpusovej gramatiky. Kolokačným testom sa následne overí koligačná kompatibilita komponentov kolokácie. Na tejto úrovni sa identifikujú štatisticky signifikantné, gramaticky korektné a zároveň zmysluplné kombinácie lexikálnych jednotiek. Evaluácia lexikalizácie sa začína kategoriálnym testom, ktorý hodnotí mieru defektnosti tvarovej paradigmy. Tu sa odráža koncept VP ako kombinácie slovných tvarov. Kategoriálny test zisťuje mieru ustálenosti VP na základe možnosti/nemožnosti zmeny gramatických kategórií komponentov VP, porov. *voľný lístok* – **voľnejší lístok*, *zimný čas* – **prezimený čas*, v *neposlednom rade* – **neposledný rad*. Komutačným testom sa overuje zameniteľnosť lexikálnych prvkov VP v rámci rovnakých sémantických paradigiem. Lexikálna nezameniteľnosť môže súvisieť so sémantickou nerozložiteľnosťou VP, monokolokabilitou komponentu alebo uzualizovaným výberom lexikálneho prvku kolokácie. Tento test možno aplikovať aj na zdanlivo pravidelné VP typu *rýchlovarná kanvica*. Výber lexikálnych komponentov pre pomenovanie konkrétnej veci je v daných pomenovaniach určený konvenciou a ich prípadná zámena napríklad za iný prvok v rámci syntagmatického radu by bola v komunikácii vnímaná ako príznaková, porov. **rýchlovarná kanva*. Konštrukčný test súvisí s potenciálnymi transformačnými variáciami VP. Zisťuje sa, do akej miery je možné narušiť syntaktické vzťahy v rámci komponentov VP, pričom prípadná uvoľnenosť syntaktických vzťahov je signálom nižšej miery lexikalizácie spojenia (porov. *čierna diera* – **Tá diera je čierna.*).

Mieru sémantickej zrastenosti prvkov VP zisťujeme kompozičným testom. Doslovne nepreložiteľné spojenia vykazujú najvyššiu mieru ustálenosti. Napríklad v spojení *labutia pieseň* sa eliminuje súčtovosť významov lexikálnych komponentov VP a dochádza k vzniku nového významu. Sémantická zrastenosť komponentov predstavuje najvyšší stupeň ustálenosti, pri významovej priezračnosti VP sú pre lexikalizáciu potrebné iné (formálne alebo distribučné) reštrikcie. Metóda kvalitatívnych testov P. Ďurča vychádza z konceptu anomálnosti a zohľadňuje prejavy ustálenosti VP na všetkých jazykových rovinách. Autor pritom nevychádza z kritéria nominačnosti, čo mu umožňuje zahrnúť medzi VP aj spojenia so spájateľnosťnými špecifikami bez ohľadu na ich pomenovacie platnosť, napríklad spojenia s monokolokabilným prvkom.

Autor vyčleňuje aj kontrastívny test, v ktorom sa aplikuje model extenzionálnej, intenzionálnej a suprasémantickej ekvivalentnosti na základe identity, privatívnej, ekvipolentnej a graduálnej opozície a disjunkcie formy a obsahu porovnávaných jednotiek (Ďurčo, 2012). Hoci túto metódu predstavil na frazeologickom materiáli (porovnávajúc slovenské, ruské a nemecké jednotky), možno ho aplikovať v interlingválnom výskume všeobecne.

Analogické metodologické východiská, pravda, so zreteľom na komparatívny charakter projektu, P. Ďurčo uplatnil aj v projekte nemecko-slovenského slovníka kolokácií (Ďurčo, 2007c).

5. ZÁVERY

Problematike pomenúvania prostredníctvom viacslavných jednotiek sa v slovakistike venovala pomerne sústredená pozornosť (pravda, viac prác sa zameriavalo na otázky spojené s frazeologickými jednotkami). VP sa tradične členia na združené pomenovania (lexikalizované spojenia) – neobrazné a frazémy – obrazné (napr. E. Pauliny – J. Ružička – J. Štolc, J. Mihál, E. Kučerová, P. Ondrus – J. Horecký – J. Furdík, E. Pauliny, J. Mlacek, I. Ripka – M. Imrichová, J. Furdík a i.). Prirodzene, skúmajú sa aj rozličné ďalšie témy súvisiace s fungovaním VP: napr. problematika delimitácie VP a voľných syntaktických konštrukcií, inými slovami analýzy týkajúce sa podstaty lexikalizovanosti a vlastnosti VP (E. Kučerová, A. Jarošová a i.; na zisťovanie miery lexikalizácie VP vytvoril P. Ďurčo nástroj, tzv. metódu 6K, ktorá zahŕňa všetky spájateľnostné defektnosti počnúc frekvenčnou signifikantnosťou až po sémantickú anomálnosť); problematika kolokability, vrátane monokolokability, a kolokácií (A. Jarošová), status kategoriálnych slov (J. Kačala), onomaziologické aspekty (J. Dolník – J. Benkovičová – A. Jarošová, F. Buffa, J. Furdík), porovnávacie aspekty (E. Kučerová, E. Sekaninová, J. Dolník – J. Benkovičová – A. Jarošová), rôzne typy klasifikácie VP (A. Jarošová, J. Kačala), charakteristika a hranice medzi jednotlivými skupinami VP (J. Kačala, A. Jarošová), verbo-nominálne spojenia (J. Kačala, E. Kučerová, M. Pisárčiková, L. Kralčák, M. Wickleinová, M. Szymczak-Rozlach, M. Ivanová), univerbizácia (J. Bosák, Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny).

Spracovaním VP v rôznych typoch slovníkov sa zaoberajú viacerí autori (napr. E. Kučerová, E. Sekaninová, I. Ripka). Jednotlivé typy slovníkov spracúvajú viacslavné pomenovania rozličným spôsobom. V pravopisných slovníkoch sa nefrazeologické VP zachytávajú jednak ako samostatné heslá (zriedkavo), jednak v rámci hesla jednoslavných pomenovaní. VP sa ako heslové vyskytujú aj vo viacerých nárečových slovníkoch, ktoré sú zamerané na lexiku konkrétneho dialektu. V rámci hesiel jednoslavných pomenovaní sa viacslavné pomenovania nachádzajú jednak v exemplifikačnej časti, jednak v hniezdovej časti za osobitnými značkami. Tak je to jednak v špecializovaných jednojazyčných slovníkoch (*Historický slovník slovenského jazyka*, *Slovník slovenských nárečí*), vo všeobecných výkladových jednojazyčných slovníkoch (*Slovník slovenského jazyka*, *Krátky slovník slovenského jazyka*, *Slovník súčasného slovenského jazyka*), ako aj vo veľkých prekladových slovníkoch (napr. *Veľký slovensko-ruský slovník*). V kontexte starších lexikografických diel, ale aj celkovo výnimočné postavenie má *Frazeologický slovník* P. Tvrdeho, ktorý (napriek metodologickej nedôslednosti) možno pokladať za prvý svojrázny kolokačný slovník v slovenskom kontexte. Moderný kolokačný slovník vyšiel v roku 2015 (Ďurčo – Majchráková), ktorý sa opiera o koncepciu ustálenosti P. Ďurča.

Literatúra

- BERNOLÁK, Anton: Slowár Slowenski Česko-Laťinsko-Ňemecko-Uherski. 1. – 5. zv. Buda: Reg. Universitatis Hungaricae, 1825 – 1827. 848 + 4 446 + 856 s.
- ĎURČO, Peter (2007a): Zásady spracovania slovníka kolokácii slovenského jazyka. 2007. 112 s. Dostupné na: <http://www.vronk.net/wicol/index.php/Main_Page>
- ĎURČO, Peter (2007b): Collocations in Slovak (Based on the Slovak National Corpus). In: Computer Treatment of Slavic and East European Languages. Ed. J. Levická – R. Garabík. Bratislava: Tribun 2007, s. 43 – 50.
- ĎURČO, Peter (2007c): O projekte nemecko-slovenského slovníka kolokácii. In: Frazeologické štúdie. V. Princípy lingvistickej analýzy vo frazeológii. Eds. D. Baláková – P. Ďurčo. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, Filozofická fakulta 2007, s. 70 – 93.
- ĎURČO, Peter: Typológia ekvivalentnosti vo frazeológii. Na príklade ruských, slovenských a nemeckých parémii. In: Slovo v slovníku. Aspekty lexikálnej sémantiky – gramatika – štylistika (pragmatika). Eds. K. Buzássyová – B. Chocholová – N. Janočková. Bratislava: Veda 2012, s. 91 – 102.
- ĎURČO, Peter: Feste Wortverbindungen mit Adjektiven: Korpuslinguistischer Ansatz als Grundlage für bilinguale Lexikographie. In: P. Ďurčo et al.: Valenz und Kookkurrenz. Grammatische und lexikologische Ansätze. Berlin – Münster – Wien: LIT-Verlag 2014, s. 177 – 192.
- ĎURČO, Peter: K princípom kolokačnej lexikografie. (Extrakcia a spracovanie kolokácií s adjektívami). In: Prirodený vývin jazyka a jazykové kontakty. Jazykovedné štúdie XXXII. Eds. K. Balleková – G. Mücsková. Bratislava: Veda 2015, s. 426 – 437.
- ĎURČO, Peter – MAJCHRÁKOVÁ, Daniela: Slovník slovných spojení. Podstatné mená. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Filozofická fakulta 2015. 360 s.
- HAUSMANN, Franz Josef: Kollokationen im deutschen Wörterbuch. Ein Beitrag zur Theorie des lexikographischen Beispiels. In: Lexikographie und Grammatik: Akten des Essener Kolloquiums zur Grammatik im Wörterbuch im 28. – 30.6.1984, Lexicographica Series Maior 3, Eds. H. Bergenholtz – J. Mugdan. Tübingen: Niemeyer 1985, s. 118 – 129.
- HISTORICKÝ SLOVNÍK SLOVENSKÉHO JAZYKA. Red. M. Majtán. Bratislava: Veda 1991 – 2008. 7 zväzkov. [HSSJ]
- JAROŠOVÁ, Alexandra: Poznámky k lexikografickej koncepcii Petra Tvrďého. In: Peter Tvrďý. Zborník zo seminára k 150. výročiu narodenia, 28. novembra 2000. Zost. S. Ondrejovič – K. Fircáková – D. Lechner. Bratislava: Univerzitná knižnica v Bratislave – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2001, s. 27 – 34.
- JAROŠOVÁ, Alexandra: Problém vymedzenia kolokácií. In: Jazykovedný časopis, 2007, roč. 58, č. 2, s. 81 – 102.
- JÓNA, Eugen: Slovenský slovníkár Peter Tvrďý (1850 – 1935). In: Slovenská reč, 1961, roč. 25, č. 1, s. 18 – 31.
- KRÁTKY SLOVNÍK SLOVENSKÉHO JAZYKA. 4., doplnené a upravené vydanie. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. Bratislava: Veda 2003. Dostupné na: <<http://slovník.juls.savba.sk/>> [KSSJ.]
- KUČEROVÁ, Eleonóra: Menné slovné spojenie ako exemplifikačný kontext. In: Slavica Slovaca, 1971, roč. 6, č. 1, s. 31 – 44.
- KUČEROVÁ, Eleonóra: Slovné spojenia v slovnej zásobe a v slovníku. In: Slovo a slovník. Zborník referátov z lexikologicko-lexikografickej konferencie v Smoleniciach 4. – 7. mája 1970. Red. J. Ružička – I. Poldauf. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1973, s. 155 – 159.
- KUČEROVÁ, Eleonóra: Z problematiky slovných spojení. (Lexikalizované spojenie ako pomenovacia jednotka.) In: Štúdie a porovnávacej gramatiky a lexikológie. Red. Š. Peciar. Bratislava: Veda 1974, s. 7 – 40.
- KUČEROVÁ, Eleonóra: Slovesno-menné slovné spojenia so slovesným komponentom „delat“. In: Slavica Slovaca, 1976, roč. 11, č. 3, s. 253 – 259.

- MATEJČÍK, Ján: Lexika Novohradu. Vecný slovník. Martin: Osveta 1975. 310 s. + 17 máp.
- MEER, Geert, van der: Collocation as one particular type of conventional word combinations: their definition and character. In: Euralex '98 proceedings. Eds. T. Fontenelle – P. Hilingsmann et al. Liège: University of Liège 1998, s. 313 – 321.
- PRAVIDLÁ SLOVENSKEHO PRAVOPISE S PRAVOPISNÝM SLOVNÍKOM. Turč. sv. Martin: Matica slovenská 1931. 360 s.
- PRAVIDLÁ SLOVENSKEHO PRAVOPISE S PRAVOPISNÝM SLOVNÍKOM. 2. vyd. Turč. sv. Martin: Matica slovenská 1949. 478 s. (Dotlač 2. vyd. z roku 1940.)
- PRAVIDLÁ SLOVENSKEHO PRAVOPISE S PRAVOPISNÝM A GRAMATICKÝM SLOVNÍKOM. Bratislava: Slovenská akadémia vied 1953. 408 s.
- RIPKA, Ivor: Vecný slovník dolnotrenčianskych nárečí. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1981. 338 s.
- RIPKA, Ivor: Viacslovné spojenia a ich lexikografické spracovanie. In: Jazykovedné štúdie. 21. Dialektológia. Red. I. Ripka. Bratislava: Veda 1987, s. 7 – 20.
- SEKANINOVÁ, Ella: Dvojazyčná lexikografia v teórii a praxi. Bratislava: Veda 1993. 256 s.
- SKLADANÁ, Jana: Frazeológia v diele Petra Tvrdého. In: Peter Tvrdý. Zborník zo seminára k 150. výročiu narodenia, 28. novembra 2000. Zost. S. Ondrejovič – K. Fircáková – D. Lechner. Bratislava: Univerzitná knižnica v Bratislave – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2001, s. 35 – 38.
- SLOVNÍK SLOVENSKEHO JAZYKA. 6 zv. Red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1959 – 1968. Dostupné na: <<http://slovník.juls.savba.sk/>> [SSJ.]
- SLOVNÍK SLOVENSKÝCH NÁREČÍ. I. A – K. Red. F. Buffá – A. Ferenčíková – J. Nižnanský – I. Ripka. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 1994. 936 s. [SSN-1.]
- SLOVNÍK SLOVENSKÝCH NÁREČÍ. II. L – P (povzchádzať). Red. I. Ripka. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV 2006. 1066 s. [SSN-2.]
- SLOVNÍK SÚČASNÉHO SLOVENSKEHO JAZYKA. A – G. Red. K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda 2006. 1134 s. Dostupné na: <<http://lex.juls.savba.sk/>> [SSSJ 1]
- SLOVNÍK SÚČASNÉHO SLOVENSKEHO JAZYKA. H – L. Red. K. Buzássyová – A. Jarošová. Bratislava: Veda 2011. 1088 s. Dostupné na: <<http://lex.juls.savba.sk/>> [SSSJ 2]
- ŠVAGROVSKÝ, Štefan: Lexikografický odkaz Petra Tvrdého. (K 130. výročiu narodenia a 45. výročiu smrti.) In: Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Philologica. 32. 1981. Red. Š. Ondruš. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1983, s. 97 – 111.
- TVRDÝ, Peter: Slovenský frazeologický slovník. 2., dopl. vyd. Praha – Prešov: Nákladom Československá grafická unia, úč. spol. 1933. 844 s.
- TVRDÝ, Peter: Doplnky k Slovenskému frazeologickému slovníku. Praha – Prešov: Nákladom Československá grafická unia, úč. spol. 1937. 241 s.
- VEKÝ SLOVENSKO-RUSKÝ SLOVNÍK. 1. diel. A – K. Red. D. Kollár et al. Bratislava: Veda 1979. 992. [VSRS.]
- VEKÝ SLOVENSKO-RUSKÝ SLOVNÍK. 2. diel. L – O. Hl. red. E. Sekaninová. Bratislava: Veda 1982. 848 s. [VSRS.]
- VEKÝ SLOVENSKO-RUSKÝ SLOVNÍK. 3. diel. P – Q. Bratislava: Veda 1986. 808 s. [VSRS.]
- VEKÝ SLOVENSKO-RUSKÝ SLOVNÍK. 4. diel. R – Š. Red. M. O. Malíková et al. Bratislava: Veda 1990. 760 s. [VSRS.]
- VEKÝ SLOVENSKO-RUSKÝ SLOVNÍK. 5. diel. T – Vú. Red. E. Sekaninová et al. Bratislava: Veda 1993. 496 s. [VSRS.]
- VEKÝ SLOVENSKO-RUSKÝ SLOVNÍK. 6. diel. Vy – Ž. Red. E. Sekaninová. Bratislava: Veda 1995. 704 s. [VSRS.]
- WEINGART, Miloš; Peter Tvrdý. Slovenský frazeologický slovník. In: Časopis pro moderní filologii, 1934, roč. 22, s. 2, s. 182 – 184.